

ЗНАЧЕННЯ АУДІЮВАННЯ В НАВЧАННІ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В НЕМОВНІЙ МАГІСТРАТУРІ ТА АСПІРАНТІВ

У статті розглядаються значення іноземної мови для формування сучасного фахівця, важливість аудіювання як одного з видів мовленнєвої діяльності в процесі навчання іноземної мови здобувачами вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантами, зокрема значення аудіювання для сприйняття, розуміння та активної переробки інформації, для розвитку мислення, інтелектуальних здібностей майбутніх магістрів та аспірантів, для формування їх навичок та вмінь обробляти інформацію, аналізувати, синтезувати, узагальнювати, робити висновки. Аудіювання є основою комунікативної компетенції, оскільки воно забезпечує слухове залучення до спілкування і дає змогу тим, хто навчається, взаємодіяти та спілкуватися, а тому навчання мови значною мірою залежить від цього процесу. Виділяються та описуються характерні особливості процесу аудіювання. Певна увага приділяється аналізу труднощів, які виникають під час аудіювання, їх подоланню, цілям та видам аудіювання, добору матеріалів для аудіювання на цьому етапі навчання іноземної мови.

Ключові слова: аудіювання, здобувач вищої освіти, немовна магістратура, аспірант, іноземна мова, комунікативна компетенція, мовлення, мовленнєва діяльність.

Сучасною наукою вивчено багато закономірностей мовленнєвої діяльності, що дало змогу виділити як основні шляхи підвищення ефективності навчання іноземної мови в немовних закладах вищої освіти, зокрема в магістратурі та аспірантурі, комплексність у рішенні практичних та освітньо-виховних і розвиваючих завдань, комунікативне спрямування навчання, наявність мотивації навчання іноземної мови, вибір оптимальних для здобувачів вищої освіти та аспірантів прийомів навчання, форм організації їх діяльності, що забезпечують їх активну участь в оволодінні іноземною мовою, а також форм контролю. Отже, оволодіння іноземною мовою, як і іншими навчальними дисциплінами, здійснює вплив на світогляд того, хто навчається, його психіку, а також збагачує його новими знаннями про мову, і за допомогою мови, крім практичної мети, планується досягнення виховної та освітньої цілей.

Мова як комунікативний засіб виступає в усіх видах мовного спілкування як єдина система, складові частини якої підкоряються цілям вираження тих чи інших розумових форм і категорій. Комунікація завжди передбачає обмін думками, інформацією, інакше кажучи, таке спілкування, яке задовольняє практичні та теоретичні потреби людини в процесі її трудової та соціальної діяльності. У навчальних цілях незалежно від різних видів і форм навчання мови володіння іноземною мовою завжди має розглядатися в плані здатності брати участь у реальному спілкуванні, але не в плані знання окремих елементів мови. Комунікативна спрямованість навчання іноземної мови здобувачами вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантами має на меті таке навчання, яке дає змогу тому, хто навчається, адекватно орієнтуватися в комунікативній ситуації, тобто виконувати тією чи іншою мірою роль справжнього комуніканта в межах конкретного фрагмента спілкування. Спілкування здійснюється в писемній та усній формах. Перша передбачає вміння читати та писати іноземною мовою, а друга – уміння розуміти мову на слух та спілкуватися іноземною мовою.

Аудіювання, тобто сприйняття мови на слух, є складною рецептивною діяльністю, яка пов'язана з сприйняттям, розумінням та активною переробкою інформації, що міститься в усному мовному повідомленні [1, с. 161]. Багато століть тому давньогрецький письменник, історик і філософ-мораліст Плутарх писав, що необхідно вміти слухати, оскільки це уможливить отримання користі навіть від тих, хто погано говорить. Це засіб, за допомогою якого люди отримують велику частину своєї освіти, своєї інформації, свого розуміння світу та людських справ, своїх ідеалів, розуміння цінності [6]. Аудіювання як один із видів мовленнєвої діяльності важливе, оскільки забезпечує залучення (ввід) мовця до мовлення, без чого не може відбуватися навчання мови; усне мовлення забезпечує взаємодію тих, хто навчається, тому що вони мають взаємодіяти для досягнення взаєморозуміння; неспроможність мовця розуміти мову, яку він чує, є, швидше, поштовхом, а не завадою для взаємодії та навчання; автентичне усне мовлення є певним викликом для того, хто навчається, розуміти мову, оскільки носії мови фактично її використовують; вправи, що використовуються при аудіюванні, дають змогу викладачам привернути увагу тих, хто навчається, до нових форм мови (лексики, граматики тощо) [8]. Оволодіння аудіюванням дає змогу реалізувати виховну, освітню та розвивальну цілі.

Оволодіння іноземною мовою має концентруватися на вдосконаленні навчання всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання та письма), що зводиться до формування комунікативної мовленнєвої компетенції у цих видах. Серед цих чотирьох видів мовленнєвої діяльності саме аудіювання викликає найбільше труднощів, оскільки об'єктивно вивчити сприйняття мовлення важче, ніж породження мовлення, тому багато аспектів аудіювання, його механізми вивчені значно менше, ніж інші аспекти, пов'язані з мовою. Аудіювання і читання належать до рецептивних видів мовленнєвої діяльності, а письмо та мовлення – до продуктивних. Хоча проблемі навчання аудіюванню як найважливішого аспекту в навчанні іноземної мови та одного з важливих складових елементів занять з іноземної мови приділяють певну увагу і його різні аспекти (труднощі при навчанні аудіюванню, взаємозв'язок видів мовленнєвої діяльності при аудіюванні,

мовленнєві вправи для навчання аудіювання, розвиток навичок аудіювання на початковому етапі навчання іноземної мови, формування навичок аудіювання через використання підкастів у межах навчального процесу тощо) досліджували науковці та методисти (І. Бім, І. Верещагіна, Н. Гальскова, С. Гапанова, Н. Гез, Ю. Дубовський, І. Зимня, Е. Ібакаєва, Я. Колкер, І. Круківська, І. Лисовець, М. Ляховицький, Ж. Малиновська, Г. Рогова, Н. Стирник, А. Anderson, S. Brown, N. Guo, T. Kurita, T. Lynch, D. Mendelsohn, J. Richards, D. Riddell, M. Rost, M. Underwood, F. Yagang та інші), багато питань навчання аудіюванню, зокрема в немовній магістратурі та аспірантурі, залишаються недостатньо вивченими. Тому важливо дослідити такі аспекти проблеми, як психологічні передумови та мета навчання аудіюванню в немовній магістратурі та аспірантурі, труднощі, що виникають під час цього процесу, умови їх подолання, рекомендовані для цього завдання та вправи тощо, оскільки, безумовно, навчання аудіюванню здобувачів вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантів має свої відмінності та характерні особливості. Аудіювання є основою комунікативної компетенції, тому що воно забезпечує слухове залучення до спілкування (ввід) і дає змогу тим, хто навчається, взаємодіяти та спілкуватися, а тому навчання мови значною мірою залежить від цього процесу. Воно допомагає слухачеві оволодіти вимовою, логічним наголосом, словником, синтаксисом і розумінням повідомлень, яке може ґрунтуватися лише на інтонації, висоті тону та акценті; а це можливо тільки, коли ми слухаємо. Без відповідного розуміння введення в мовлення навчання просто не може досягти удосконалення. Крім того, без умінь слухати не можна досягти комунікації [5].

Мета аудіювання, яка реалізується в його предметі, полягає в розкритті смислових зв'язків, обміні думками, отриманні нової інформації, що досягається шляхом осмислення зв'язаного мовленнєвого повідомлення, породженого мовцем, яке отримує слухач. Заради досягнення цієї мети необхідно враховувати певні умови, відповідно до яких можна отримати розуміння мовлення на слух: одночасне подолання всіх труднощів сприйняття і розуміння усного мовлення; неусвідомлене сприйняття мовної форми повідомлення; безпосереднє розуміння смислового змісту повідомлення та отримання нової інформації; здійснення прийому інформації синхронно з її однократним представленням. Оволодіння вмінням слухати і розуміти іноземне мовлення пов'язане з великими труднощами, оскільки в цьому разі вибір мовних засобів не залежить від слухача, і йому доводиться пристосовуватися до мовця, орієнтуватися в мовленні, яке він сприймає, мобілізуючи для цього весь свій мовленнєвий досвід як в іноземній, так і рідній мовах. Труднощі можуть бути викликані індивідуально-психологічними особливостями слухача, умовами його сприймання тексту, мовними особливостями мовленнєвого повідомлення, фонетичними особливостями повідомлення. Швидкість викладу матеріалу, неможливість повтору слів, обмежений словниковий запас, відсутність знань, що впливають із контексту, невміння сконцентруватися, навички, такі як намагання розуміти кожне слово, яке чують слухачі, також можуть викликати певні утруднення під час аудіювання [9]. Тому складність оволодіння іноземною мовою передбачає, насамперед, знання всіх елементів, з яких складається повідомлення, текст, – як мовних (володіння фонемним складом, засобами звукової виразності: інтонація, тембр, темп, паузи, логічний наголос, гучність, знання слів, граматичних форм тощо), так і немовних, що беруть участь у формуванні тексту як ланки комунікативного акту. Вміння мобілізувати всі потенційні можливості відіграє велику роль в умовах навчання іноземної мови в немовних закладах вищої освіти, тому що реальний запас мовного матеріалу, якому ті, хто навчаються в магістратурі та аспірантурі, не завжди відповідає вимогам, що ставляться до них.

У сприйнятті мовлення, тобто аудіюванні, можна визначити кілька стадій: перехід від акустичного або графічного коду до коду внутрішнього мовлення, розшифровка синтаксичних структур, морфологічних форм, розуміння слів, їх блоків; розуміння загального плану висловлювання, його загального смислу; оцінка змісту висловлювання, його основної думки, оцінка позиції мовця; розуміння вибору форми, стилістичного варіанту, мовних засобів, якщо в цьому є потреба. Особа, що сприймає мовлення, має бути активною, тому що сприйняття мовлення є також творчим процесом, як і породження мовлення. Основні психічні процеси, які відбуваються під час аудіювання, – пам'ять, уява, сприйняття та мислення, що свідчить про те, що аудіювання є частиною розвиваючого навчання, яке формує гармонійно розвинуту творчу особистість, здатну логічно мислити, знаходити рішення в різних проблемних ситуаціях, здатну систематизувати та накопичувати знання, здатну до високого самоаналізу, саморозвитку та самокорекції. Розвиваюче навчання сприяє формуванню і розвитку умінь і навичок іншомовної комунікації, розширює світогляд студентів, поглиблює знання про структуру мови, стимулює розвиток і самовдосконалення тих, хто навчається [4]. Навчальну діяльність майбутніх магістрів та аспірантів під час аудіювання можна представити як вирішення певних перцептивно-розумових завдань.

Структура аудіювання містить кілька частин. Розуміння мовлення на слух характеризується за своєю структурою спонукально-мотиваційною частиною. Потреба слухати і, відповідно, його спонукально-мотиваційна сторона визначаються діяльністю мовлення іншого учасника спілкування. Аудіювання як складна, специфічна людська внутрішня діяльність визначається смисловим сприйняттям, яке не може плануватися, бо зміст задається ззовні, не структурується і характер його здійснення не контролюється свідомістю. У процесі аудіювання беруть участь аналіз і синтез, індукція, дедукція, порівняння, абстрагування, конкретизація, на основі яких приймається певне рішення. Це становить аналітико-синтетичну частину структури аудіювання. Результатом слухання є розуміння чи нерозуміння мовленнєвого повідомлення, а його продуктом –

висновок, до якого дійшов слухач у результаті слухання, що є третьою частиною аудіювання – виконавчою. Слухання може мати різні цілі: розуміти; розуміти та запам'ятати; розуміти та оцінити, розуміти і зробити [2, с. 80].

Аудіювання виступає як засіб і як мета навчання. Як засіб навчання воно стимулює навчальну та комунікативну діяльність здобувачів вищої освіти та аспірантів, забезпечує управління процесом навчання, оскільки уможливорює зворотний зв'язок і створення сприятливих умов для оволодіння іноземною мовою. Як мета навчання аудіювання забезпечує отримання інформації, обмін думками.

Успіх аудіювання залежить від того, наскільки багатий словниковий запас суб'єкта, чи добре він знає побудову синтаксичних конструкцій, чи володіє фонетичними навичками та вміннями, засобами вираження, чи хороша в нього пам'ять, чи він уважний, виявляє інтерес тощо; від лінгвістичних особливостей – мовних і мовленнєвих та їх відповідності мовленнєвому досвіду та знанням суб'єкта. Знання мови має бути активним, тобто мовленнєві механізми мають працювати точно і швидко, від чого залежить якість повідомлення, яке отримується, успіх мовленнєвої дії.

У пам'яті здобувачів вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантів уже сформувалася певна кількість образів (фонетичних, лексичних, граматичних, стилістичних, графічних тощо), які дають змогу здійснювати ідентифікацію одиниць іноземної мови на різних рівнях: фонем, лексем, синтаксичних конструкцій, тобто вони мають певні сформовані мовленнєву, мовну, соціокультурну, компенсаторну та навчально-пізнавальну компетенції, розвинені, зокрема, при навчанні аудіюванню в середній школі та здобуванні вищої освіти за попередні роки навчання, під час яких також удосконалювалися вимова, інтонація, варіанти вживання слів, мовна здогадка. Таким чином, відбувалося засвоєння звукової, графічної та граматичної сторін мови, яка вивчається, та відповідної лексики в об'ємі, передбаченому програмою та відображеному в навчальних матеріалах, що вже уможливило забезпечення користуватися іноземною мовою в комунікативних цілях. Зусилля, які докладалися при навчанні аудіюванню в середній школі та в закладах вищої освіти, мали бути спрямовані на те, щоб матеріал був справді введений у пам'ять тих, хто навчається, зберігався б там і був освоєний настільки активно, щоб вони могли користуватися ним тоді, коли в цьому виникала б потреба. Все це сприяє подоланню деяких фонетичних, лексичних та граматичних труднощів, а також труднощів, викликаних індивідуально-психологічними особливостями слухача, під час використання аудіювання для навчання іноземної мови в немовній магістратурі та аспірантурі. Наприклад, слухачі вже звикли до такого виду мовленнєвої діяльності, вони можуть краще зосередитися під час аудіювання, їхні знання, запас слів і граматичних структур, необхідних для розуміння повідомлення, є вже значно більшими, вони володіють навичками мовлення тощо. Хоча, звичайно, залишається значна частина труднощів, пов'язана з фонетикою (звуки, розуміння інтонації та наголосу тощо), лексикою та граматиною (не всі слухачі однаково добре володіють іноземною мовою). Все це необхідно враховувати при доборі матеріалів для аудіювання та розроблення завдань до них, оскільки виділять такі види аудіювання: 1) розуміння основної ідеї тексту; 2) вилучення необхідної інформації, певних деталей, ключових слів; 3) цілісне розуміння всього тексту [7, с. 154–155].

Враховуючи мету навчання іноземної мови здобувачами вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантами (формування у них іншомовної професійно спрямованої комунікативної компетенції, що дає їм змогу інтегруватися в міжнародне професійне середовище і використовувати професійну іноземну мову як засіб міжкультурного і професійного спілкування) та Рекомендації Ради Європи, які передбачають досягнення випускниками закладів вищої освіти рівня B2, у рамках якого необхідно сформувати навички та вміння загального слухання (розуміти нормативне усне мовлення, живе або в запису, як на близькій, так і на незнайомій темі, що звичайно зустрічаються в особистому, суспільному, академічному або професійному житті [3, с. 66]), а також те, що аудіювання передбачає повне розуміння основного змісту тексту, вибіркоче розуміння необхідної певної інформації або часткове розуміння повідомлення і незначну кількість годин, яка відводиться на курс іноземної мови, на наш погляд, на цих етапах навчання іноземної мови варто зосередитися на коротких загальнонаукових (що стосуються фаху майбутніх магістрів та аспірантів) автентичних текстах, доступних за змістом та мовним складом, а також на завданнях, пов'язаних із розпізнаванням та відтворенням того, що було прослухано.

Таким чином, аудіювання, з якого починається оволодіння усною комунікацією, дає змогу здобувачам вищої освіти в немовній магістратурі та аспірантам удосконалити своє володіння звуковою стороною мови, що вивчається, значно збагатити свій лексичний склад, активно засвоюючи нову лексику, пов'язану з фахом, глибше розуміти граматичні структури цієї мови, розвивати логічне мислення, пам'ять, увагу, вміння слухати і розуміти прослухане, здатність виконувати такі складні розумові операції, як синтез, аналіз, порівняння, конкретизація, індукція, дедукція тощо, а отже, воно дозволяє вирішувати комунікативні завдання не тільки в професійній, але й щоденній і соціокультурній сферах. Аудіювання тісно пов'язано з іншими видами мовленнєвої діяльності в рамках єдиної системи навчання іноземної мови, тому його активне використання сприяє ефективнішому її оволодінню. Вимоги до рівня володіння випускниками закладів вищої освіти та науковцями іноземною мовою, що постійно зростають, вимагають обов'язкового використання аудіювання в навчальному процесі.

Використана література:

1. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Лингводидактика и методика: учебное пособие / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. – Москва : Изд. центр «Академия», 2006. – 336 с.
2. Ибакаева Е. К. Аудирование как вид учебной деятельности / Е. К. Ибакаева // Педагогическое образование. – 2009. – № 2. – С. 78–83.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – Київ : Вид-во Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Юрчук Л. В. Развивающее обучение в аспекте обучения иностранному языку / Л. В. Юрчук [Электронный ресурс]. – Режим доступа: dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15220/1/Yurchuk.pdf.
5. Croom Helm Cross D. Teach English / D. Croom Helm Cross. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
6. Guo N. An investigation of factors influencing English listening comprehension and possible measures for improvement / N. Guo, R. Wills // AER Journal. 2006. – Available at: <http://www.aare.edu.au/05pap/guo05088.pdf>
7. Riddell D. Teach English as a foreign language: teach yourself / D. Riddell. – London: Teach yourself. – 2010. – 352 p.
8. Rost M. Introducing listening / M. Rost. – London: Penguin books, 1994. – 192 p.
9. Underwood M. Teaching listening / M. Underwood. – New York: Longman, 1989. – 128 p.

References:

1. Galskova N. D. Teoriya obucheniya inostrannym yazykam. Lingvodidaktika i metodika: uchebnoye posobiye / N. D. Galskova, N. I. Gez. – Moscow : Izd. tsentr "Akademiya", 2006. – 336 s.
2. Ibakayeva E. K. Audirovaniye kak vid uchebnoy deyatel'nosti / E. K. Ibakayeva // Pedagogicheskoye obrazovaniye. – 2009. – No 2. – S. 78–83.
3. Zagalnoyevropeyski Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsinyuvannya. – Kyiv : Vyd-vo Lenvit, 2003. – 273 s.
4. Yurchuk L. V. Razvivayushchee obucheniye v aspekte obucheniya inostrannomu yazyku / L. V. Yurchuk. – Available at: dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/15220/1/Yurchuk.pdf.
5. Croom Helm Cross D. Teach English / D. Croom Helm Cross. – Oxford: Oxford University Press, 1998.
6. Guo N. An investigation of factors influencing English listening comprehension and possible measures for improvement / N. Guo, R. Wills // AER Journal. – Available at: <http://www.aare.edu.au/05pap/guo05088.pdf>.
7. Riddell D. Teach English as a foreign language: teach yourself / D. Riddell. – London: Teach yourself. – 2010. – 352 p.
8. Rost M. Introducing listening / M. Rost. – London: Penguin books, 1994. – 192 p.
9. Underwood M. Teaching listening / M. Underwood. – New York : Longman, 1989. – 128 p.

Зеленская Е. П. Значение аудирования в обучении иностранному языку соискателей высшего образования в неязыковой магистратуре и аспирантов

В статье рассматриваются значение иностранного языка для формирования современного профессионала, важность аудирования как одного из видов речевой деятельности в процессе изучения иностранного языка соискателями высшего образования в неязыковой магистратуре и аспирантами, в частности, значение аудирования для восприятия, понимания и активной переработки информации, для развития мышления, интеллектуальных способностей будущих магистров и аспирантов, для формирования их навыков и умений обрабатывать информацию, анализировать, синтезировать, обобщать и делать выводы. Аудирование является основой коммуникативной компетенции, потому что оно обеспечивает приобщение к речи и позволяет тем, кто обучается, взаимодействовать и общаться, а поэтому изучение языка в значительной степени зависит от этого процесса. Выделяются и описываются характерные особенности процесса аудирования. Определенное внимание уделяется анализу трудностей, возникающих во время аудирования, их преодолению, целям и видам аудирования, подбору материалов для аудирования на этом этапе изучения иностранного языка.

Ключевые слова: аудирование, соискатель высшего образования, аспирант, неязыковая магистратура, иностранный язык, коммуникативная компетенция, речь, речевая деятельность.

Zelenska O. P. The importance of listening comprehension in foreign language learning of students taking the non-linguistic Master's course and post-graduates

This article aims to investigate the importance of a foreign language for forming a modern professional, the significance of listening comprehension as one of the types of speech activity in the process of foreign language learning by students taking a non-linguistic Master's course and post-graduates, particularly the importance of listening comprehension for acquiring, understanding and active processing the information, for developing thinking, intellectual abilities of future masters and post-graduates, for forming their skills and habits to process information, to analyze, synthesize, generalize and make conclusions. Listening comprehension is the basis of the communicative competence because it makes the input to speech possible and helps those who learn to interrelate and communicate; that is why language learning depends on this process to a great extent. The characteristic peculiarities of listening comprehension are marked out and identified. Certain attention is paid to analyzing the difficulties pertaining to listening comprehension, their overcoming, aims and types of listening comprehension, choosing the materials for listening comprehension at this stage of learning a foreign language.

Key words: listening comprehension, student, post-graduate, non-linguistic Master's course, foreign language, communicative competence, speech, speech activity.